

товщини річних кілець. Дослідження в цій галузі дозволяють не тільки показати, як тісно ми зв'язані з космосом (оскільки зв'язане з ним життя рослин, виходить, зв'язане з ним і наше життя, життя всієї біосфери), але і дають в руки фахівців різних профілів новий могутній інструмент, що дозволяє визначати хронологію за зрізами дерев.

Література

1. Чижевський А.Л. Космический пульс жизни. М.: Мысль, 1995. – 806 с.
2. Douglass A.E. Climatic cycles and Treegrowth. Washington, 1919.

УДК 630*15

Доц. П.Б. Хоцький – УкрДЛТУ

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ МИСЛИВСЬКИХ ЗВІРІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В угіддях Рівненської області зустрічається 22 види мисливських звірів. Проаналізовано чисельність їх поширення.

P.B. Khojesky – USUFWT

To the characteristic of hunting animals of Rivne region

There are 22 species of hunting animals in forests of Rivne region. Their number and spreading have been analyzed.

Рівненська область, площею 20,05 км², розташована на північному заході України у межах Західнополіського регіону, охоплює східну частину Волинського Полісся, Волинської височини, Малого Полісся та західну окраїну Центрального (Житомирського) Полісся [3]. Лісистість території Рівненщини становить 38,6 %. Проте ліси в області розміщені нерівномірно. У північній частині (райони: Березнівський, Володимирецький, Дубровицький, Заріченський) лісом покрито 50-57 % загальної площі, а у Рокитнянському – навіть 73 %. Лісистість лісостепових районів не перевищує 25 % (найменша в Гошанському – 6 %). У деревостанах переважають хвойні породи (68 %). М'яколистяні ліси становлять 21 % від покритих лісом території, а твердолистяні – 11 %.

Згідно з лісомисливським районуванням [1]. Рівненщина належить до двох лісомисливських областей: Українського Полісся (північна і центральна частина) і Лісостепової Правобережної (південна частина), що спричиняє видову різноманітність мисливської фауни. Згідно з "Положенням про мисливське господарство та порядок здійснення полювання" (постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.96 р.) до мисливських тварин віднесено 32 види звірів, на Рівненщині зустрічаються – 22 види (табл.).

Ряд комаходні у фауні України представлений двома мисливськими видами: **кріт** (*Talpa europaea* L.) і **хохуля** (*Desmana moschata* L.). На території Рівненщини зустрічається один мисливський вигляд – кріт. Заселяє біотопи з глинистими, суглинковими, піщаними та супіщаними ґрунтами, де є дос-

татня кількість дощових черв'їв, личинок та лялечок комах та інших безхребетних, зустрічається на луках, пасовищах, городах, в садах, полях, лісах. У минулому добувався в значній кількості. Так, за період з 1950 по 1954 на Рівненщині було добуто понад 515 тис. шт. звірків.

Табл. Чисельність мисливських звірів

Ряди ссавців	Кількість видів ссавців в Україні	Кількість мисливських видів в Україні	Кількість мисливських видів Рівненщини
Soriciformes	14	2	1
Vespertilioniformes	26	-	-
Caniformes	22	16	12
Leporiformes	3	3	1
Muriformes	-	4	3
Equiformes	2	-	-
Cerviformes	9	7	5
Delphiniformes	4	-	-

Ряд зайцеподібні у фауні України представлений трьома видами: **заєць сірий** (*Lepus europaeus* Pall.), **заєць білий** (*Lepus timidus* L.), **кріль дикий** (*Oryctolagus caniculus* L.) [4]. Заєць сірий є фоновим видом мисливських угідь Рівненської області. Заселяє різноманітні біотопи: ліс, поле. Проте чисельність звіра в лісових угіддях області є незначною. За період з 1991 по 2000 р. в угіддях Дубровицького лісництва щільність виду перебувала в межах від 4 до 8 шт. на 1000 га. У лісових угіддях Рівненського, Костопільського, Висоцького ДЛГ щільність звіра становить від 9 до 13 шт. на 1000 га. Заєць білий реєструвався в насадженнях області до 20-х років ХХ ст. Хоча в сусідній Житомирській області, зокрема, в Поліському природному заповіднику, цей вигляд присутній в невеликій кількості. Кріль дикий в угіддях області відсутній.

Із ряду мишоподібні у фауні України зустрічаються чотири мисливські види, у фауні Рівненської області – три види: **бобер європейський** (*Castor fiber* L.), **вивірка звичайна** (*Sciurus vulgaris* L.), **ондатра** (*Ondatra zibethicus* L.). До середини ХХ ст. значно зменшилась чисельність бобра [2]. Виникла загроза зникнення виду не тільки на Рівненщині, але і в Україні. У 1964-1965 р. р. в області здійснено випуск бобра у 3 пунктах. Одним з місць випуску була річка Бобер, права притока р. Случі. Бобри тут прижилися. У 1983 р. в місцях поселення звіра організовано загальнозоологічний заказник. Під територію заказника відведені урочище Бриш і насадження Князівського та Бобрівського лісництв, які прилягають безпосередньо до річки. За матеріалами останньої таксації (2002 р.) в угіддях Березнівського ДЛГ чисельність бобра становить близько 100 особин, найбільше звіра зареєстровано саме в Князівському та Березнівському лісництвах – 70 особин. Крім заказника, вони заселяють і інші водойми, які знаходяться на території лісництв, зокрема по р. Охр, меліоративних каналах, ставках. В урочищі Суша, яке пронизано значною сіткою меліоративних каналів, виявлено понад

10 бобрових хаток. В умовах Березівського і Соснівського ДЛГ поселення бобрів знаходяться, в основному, в умовах С₄, В₃, В₄.

Ряд ратичні представлений у фауні України 7 видами, у фауні Рівненщини – 5 видами: **лось європейський** (*Alces alces* L.), **олень шляхетний** (*Cervus elaphus* L.), **сарна європейська** (*Capreolus capreolus* L.), **бізон європейський** або **зубр** (*Bison bonasus* L.), **кабан звичайний** (*Sus scrofa* L.). Щільність лося в угіддях Рівненщини незначна. За період з 1990 по 2000 р. щільність звіра в насадженнях Дубровицького ДЛГ змінювалася в межах від 1,6 до 6,8 особин на 1000 га. Зменшення чисельності виду простежується загальною по Україні.

Олень в угіддях Рівненщини має обмежене поширення. Зустрічається у невеликій кількості (коло 30 голів) в угіддях обласної ради УТМР, в угіддях Рівненського ДЛГ зареєстровано понад 20 особин. У 50-х роках зрідка зустрічався на території Соснівського району [5].

Сарна добре пристосувалася до життя в окультурненому ландшафті, тому чисельність цього виду серед ратичних є найбільшою. У північних районах (Дубровицький ДЛГ, Висоцький ДЛГ) чисельність сарни і кабана менша, ніж в районах, розташованих південніше. Одночасно спостерігається менша чисельність козулі, ніж кабана. Так, за десятирічний період (1990-2000 р. р.) щільність сарни в угіддях Дубровицького ДЛГ була в межах 1-2 особини на 1000 га угідь, кабана – в межах від 3 до 5 особин. В угіддях Рівненської обласної ради УТМР чисельність козулі в 2 рази більша, ніж чисельність дикої свині.

Перебування зубра реєструвалося в північній і в південно-західній частині області. У 1995 р. в угіддя Перебродівського лісництва зайшов звір з Білорусії, ймовірно з Прип'ятського заповідника. Ще один випадок перебування зубра на півночі області зареєстрований приблизно в 1992-1993 р. р. Звіра було виявлено в саду Висоцького держлісгоспу (с. Висоцьк), він не боявся людей і підпускав на близьку відстань. У південно-західній частині області з 80-х років реєстрували зубра в угіддях Рівненської обласної ради УТМР, за період з 1986 по 1999 р. р. – 3 зубри. За усним повідомленням лісника Шеремети А.Т., в 1996 р. через угіддя Любомирського лісництва в північно-східному напрямку пройшло 2 зубри. Останнього зубра в цьому регіоні в 1989-1990 р. р. бачили в околицях села Мидиськ. Ймовірно, ці зубри перейшли з угідь Цуманської пуші (Волинська область).

Ряд хижі у фауні України представлений 16 видами, на території області зустрічаються 12 видів. Фоновими видами мисливських угідь Рівненщини є **лис звичайний** (*Vulpes vulpes* L.), **куна звичайна** (*Martes martes* L.) та **кам'яна** (*Martes foina* Erxleb.), **тхір лісовий** (*Mustela putorius* L.) та інші.

Ведмідь бурий (*Ursus arctos* L.). В даний час на території Рівненської області не зустрічається. Останнє свідчення про зустрічі з ведмедем на півночі області датується 70-ми роками ХХ ст.

Поширення **рисі** (*Lynx lynx* L.) на території Рівненщини – нерівномірне. Південна межа, ймовірно, – угіддя Соснівського ДЛГ. Тут у 1998 р. в насадженнях Соснівського лісництва працівниками лісової охорони зареєстро-

вано звіра. У сусідніх угіддях Березівського ДЛГ зареєстровані одиничні випадки зустрічі з хижаким. Так, в угіддях Балахівського лісництва в січні 2002 р. рись зареєстровано візуально і по слідах; Князівського – на початку 90-х років, а Березівського – двох особин в 2002 р. Рідкісним є вигляд в угіддях Володимирецького ДЛГ (Володимирецьке, Цепцевицьке, Антонівське лісництва). Свідчень про тривале перебування звіра в угіддях держлісгоспу немає. У 1998 р. виявлено рись в околицях с. Трипутеня. У сусідніх угіддях Сарненського ДЛГ реєструвався звір в Сарненському лісництві (2 особини) в 2002 р., а також в угіддях Ясногірського лісництва.

Найбільше свідчень про зустрічі з рисем є на півночі області. Щорічно зустрічаються особини або сліди їх життєдіяльності в угіддях Перебродівського лісництва. У Людинському лісництві (Висоцький ДЛГ) рись реєстрували в 1997 р. в кварталі 15, у вільховому насадженні (тип лісорослинних умов Д₃), яке потерпіло від вітровалу. Виділ, в якому виявлено звіра, характеризується складом насадження – 10Вч+од. Д, віком – 60 років, повнотою – 0,7 і типом лісорослинних умов С₃. Спостерігається підлісок з крушини. Квартал характеризується незначним фактором турбування у зв'язку з віддаленістю від населених пунктів майже не проводяться доглядові рубки. Сліди життєдіяльності свідчили про тривале перебування рисі в цьому кварталі і в сусідньому 14 кварталі, де візуально робітником лісництва в 1999 р. знову було виявлено звіра. Менше слідів життєдіяльності виявлено в прилеглих угіддях Велюнського лісництва.

В угіддях Жаденського лісництва цього ж держлісгоспу рись реєстрували протягом 1994-2000 рр. (кв. 28,14). Тут вона знаходить оптимальні умови існування, особливо виділяється квартал 28, зайнятий насадженнями вільхи чорної, зрідженими вітривалами. Склад насадження 9Вч1Д, тип лісорослинних умов – Д₃. Дуб представлений окремими екземплярами, дещо пригнічений вільхою. У 1995 р. працівниками лісової охорони виявлено випадок браконьєрства у кв. 14, майже на кордоні з Білорусією. Ще один випадок був зареєстрований коло села Каноничі. Траплялися випадки нападу рисі на свійських тварин: в 1967 р. на околиці с. Людинь, а в 1970 р. коло хутора Хілін, поблизу с. Удриськ. У 1969 р., за свідченням лісника Столяреця С.М., рись напала на свійську курку на подвір'ї оселі, що знаходилася на околиці лісу.

Таким чином, із 32 мисливських видів фауни України на території Рівненщини зустрічаються 22 види. Чисельність більшості мисливських звірів менша від оптимальної щільності.

Література

1. Бондаренко В.Д., Делеган І.В., Татаринів К.А., Чернявський М.В. та ін. Мисливствознавство. – К.: РНМК ВО, 1993. – 197 с.
2. Забарный А.Ф. Реакклиматизация речного бобра в Ровенской области// Тезисы докладов. Первая научная конференция по развитию охотничьего хозяйства Украинской ССР. – Ч. I. – Киев, 1968. – С. 76-78.
3. Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області. Природа. Населення. Господарство. Екологія. – Рівне, 1996. – 274 с.
4. Ссавці України під охороною Бернської конвенції// Праці Теріологічної Школи. – Вип. 2. – 1999. – 221 с.

УДК 631.524.87:630

О.Г. Полякова, канд. с.-г. наук –
ВО "Укдрержлісprojekt"

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЛІСОВИХ ҐРУНТІВ ПІД ПРАЛІСАМИ І ШТУЧНИМИ СМЕРЕКОВИМИ ДЕРЕВОСТАНАМИ ГОВЕРЛЯНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА

Розглянуто фізико-хімічні властивості гірсько-підзолистих ґрунтів ГоверляНСЬКОГО лісництва на різних гіпсометричних рівнях. Досліджувався вплив лісоексплуатації на родючість лісових ґрунтів шляхом порівняння властивостей ґрунтів під пралісами і штучними деревостанами. Виявлено істотне зменшення кількості гумусу і гідролізованого азоту по всьому профілю.

Ключові слова: Родючість, фізико-хімічні властивості, виснаження ґрунтів, ґрунтовий профіль, гумус, смерековий праліс, лісові культури.

Dr. O.G. Polyakova – Ukrainian state forest inventory enterprise

The physical-chemical properties of the forest soils under the virgin and artificial fir-tree stands in Goverla forest district

The physical-chemical properties of the forest soils in Goverla forest District at the different hypsometric levels are considered. The timber-cutting influence on the fertility of forest soils is analyzed by comparison soils properties under virgin and artificial forests. The essential reduction of humus and nitrogen amount in all soils profile is established.

Key words: Fertility, physical-chemical properties, exhaustion of the soils, soil profile, humus, fir-tree virgin forest, artificial stands.

Стратегія сталого (збалансованого) лісокористування передбачає такий розвиток лісогосподарського виробництва, який не ставить під сумнів можливостей майбутніх поколінь задовольняти потреби у деревині та інших корисностях лісу на тому ж рівні, що й зараз. Сучасне лісокористування не можна назвати сталим з декількох причин. По-перше, при вирубці деревини з лісу одночасно вилучається комплекс поживних речовин, що йде на побудову її біомаси [5, 6]. По-друге, в гірських умовах до цього фактору додається активізація ерозійних процесів при лісозаготівлях, що знов-таки призводить до втрати лісових ґрунтів на схилах, появи скельових оголень. Безперечно, певна кількість поживних речовин надходить в ґрунт безпосередньо з материнської породи, а також разом з опадами і вітром. І.Н. Гоголев вважає, що в гірських лісових ґрунтах постійно відбувається винесення "відпрацьованого" матеріалу і затягування в ґрунтоутворення більш глибоких шарів гірських порід, які збагачені свіжими, не вивітряними мінералами. Це, на думку автора, обумовлює постійну стадійну молодість ґрунтів, хоча ґрунтоутворення в них почалося з часу появи в Карпатах лісу – з кінця неогену, і не припинялося навіть при зледенінні. Від вилуговування і видалення з геохімічним стіканням за межі ґрунтового профілю захищені лише ті основи, які

входять у склад або нерозчинних сполук (органічних чи мінеральних), або живої органічної речовини, тобто беруть участь в біологічному кругообігу [2].

В умовах інтенсивного лісокористування швидкість господарського вилучення елементів живлення з лісових біоценозів, яке відбувається при рубаннях лісу і вивезенні деревини, виявляється набагато більшим від їх надходження. Малий біокругообіг речовин в лісових екосистемах розривається, ґрунти поступово виснажуються (цей процес розтягнутий у часі порівняно з сільськогосподарським виробництвом, тому слабо помітний з точки зору тривалості життя людини). Нехтування цим фактором вже сьогодні призводить до спаду продуктивності лісів, а в майбутньому цілком можливо призведе до довгострокової зміни порід і змін клімату.

Досліджувати зміни біогеоценотичного покриву і прогнозувати динаміку лісових екосистем у часі можна двома шляхами: 1) шляхом тривалих спостережень в конкретному біогеоценозі, що підлягає антропогенним змінам; 2) досліджувати біогеоценози, що знаходяться у подібних кліматичних і ґрунтових умовах, широко використовуючи при цьому методи аналізу і синтезу, інтегрування даних. Оскільки перший шлях вимагає багато часу (виращування лісу до віку стиглості триває коло 100 років), ми обрали другий шлях.

У рівнинних умовах дослідити вплив лісоексплуатації на родючість лісових ґрунтів, відслідкувати його виснаження доволі просто. Слід лише порівняти фізико-хімічні властивості ґрунтів на ідентичних ділянках пралісів і лісових культур старшого віку. Такий дослід був закладений нами в Голосіївському лісі м. Києва. Виявилось, що на ділянці 65-річних лісових культур порівняно з природним деревостаном, на місці якого вони були створені, по всьому профілю зменшились запаси гумусу, ємність ґрунтового вбирного комплексу, сума обмінних основ, а в шарі ґрунту 0-20 см – ще й запаси рухомого фосфору і калію [7]. До аналогічних висновків дійшла і група російських вчених – Целищева Л.К., Строганова М.Н., Тошева Г.П.. За їх даними, до віку стиглості після суцільної вирубки лісу ґрунтовий профіль ще не завершив свого формування [9]. Якщо в рівнинних умовах відновити родючість лісових ґрунтів теоретично можливо, наприклад, шляхом внесення добрив, то в гірських умовах проблема відновлення родючості лісових ґрунтів сьогодні не має свого вирішення не лише з економічної, але й з екологічної точки зору: в горах добрива змиватимуться вниз по схилах і погіршуватимуть екологічну ситуацію, зокрема отруюватимуть річки. Тому саме гірські ліси найбільш чутливі і вразливі до рубань головного користування.

Методика досліджень. Дослідження проводились у ГоверляНСЬКОМУ лісництві Карпатського національного природного парку (КНПП), що розташований в Івано-Франківській області. Верхні частини гір цього лісництва вкриті пралісами, а нижні – лісовими культурами або лісами природного походження, які виникли на місці зрубів. Для дослідів ми відібрали зразки ґрунтів на схилах басейну р. Прут стрімкістю 25-30° на 2-х ділянках смерекових пралісів і 3-х ділянках лісових культур цієї породи. Таксаційна характеристика і місцезнаходження ділянок наведені в табл. 1. Зразки ґрунтів по горизон-